

Zaratusztrianizm (zoroastryzm)

8 maja 2007

„[...] budować całą tę desperacką socjologię na pomyśle, że istnieje Facet w Chmurach, który ma Wielką Księgę, który wie, czy jesteście źli czy dobrzy, i którego to obchodzi – budować to wszystko na tym, ludzie, to przecież myślenie godne szympansa.” – Frank Zappa.

„Nie wydaje mi się, by ten fantastycznie cudowny wszechświat, ta ogromna przestrzeń istniejąca przez tyle czasu oraz różne gatunki zwierząt, wszystkie te rozmaite planety i atomy z wszystkimi ich ruchami, i tak dalej, aby ten cały skomplikowany świat był jedynie sceną stworzoną po to, by Bóg mógł obserwować ludzi walczących o dobro i zło – a taki jest właśnie pogląd religijny. Ta scena jest zbyt duża jak na ten dramat.” – Richard Feynman.

WSTĘP

Zaratusztrianizm i zoroastryzm (w szerokim tego słowa znaczeniu) jest objawieniem Boga dla Persów (patrzac z pozycji wierzących) lub też oryginalnym wkładem narodu perskiego w historię i teraźniejszość rynku religijnego świata (patrzac z pozycji ateizmu); zaratusztrianizm dzieli się na: mazdaizm (religia perska przed Zaratusztrą), zaratusztrianizm właściwy (Zaratusztra – III wiek), zoroastryzm właściwy (III – VII wiek) i parsyzm (VII wiek – współczesność), oraz herezje zurawanizmu i mazdakizmu. Jest najstarszą religią objawioną Bliskiego Wschodu, wyrastającą z najstarszych wierzeń Persów. Zaratusztrianizm wywarł ogromny wpływ na judaizm, a również i na chrześcijaństwo i islam. Był religią trzech antycznych imperiów perskich rządzonych przez dynastie Achemenidów, Partów i Sasanidów. Głównymi wierzeniami i podstawą zaratusztrianizmu są równowaga sił Dobra i sił Zła w świecie

(z czasem ewoluował w stronę klasycznego monoteizmu), wolna wola człowieka, który może swoim działaniem wspomóc dobro lub zło, oraz uznawanie ognia za święty przejaw dobrego Boga w świecie – otoczonego kultem.

MAZDAIZM (RELIGIA AHURYJSKA)

Pierwsze plemiona irańskojęzyczne (między innymi Medowie, Persowie) dotarły na teren obecnego Iranu w drugim tysiącleciu p.n.e. W VII wieku p.n.e. władzę królewską objęli Achemenidzi – największym władcą z ich dynastii był Cyrus II Wielki (559 – 529 p.n.e.), który dokonał licznych podbojów tworząc imperium. Ciekawostką była jego tolerancja – w 538 roku p.n.e. Cyrus II wydał edykt pozwalający Żydom na powrót do Palestyny i odbudowę Świątyni Jerozolimskiej, panowanie Cyrusa II to okres po reformie Zaratusztry, więc edykt tolerancyjny może wskazywać na zbliżone wierzenia i obrzędy zaratusztrianizmu właściwego i ówczesnego judaizmu – patrząc oczywiście ze strony irańskiej.

Okres początkowy religii perskiej jest nazywany religią ahuryjską lub mazdaizmem i trwa aż do Zaratusztry. Persowie czcili wtedy wodę i ogień, boginki wody były nazywane apami, a bóg ognia – Atar. Czynności religijne odbywały się pod gołym niebem w miejscach zwanych pawi. Irańczycy wierzyli w ład natury (asza) oraz w walczących z tym ładem siłami Zła – Drug. Ahuryzm i mazdaizm były politeistyczne, ale z czasem kluczową rolę w nich zaczęła odgrywać walka dwóch potężnych bogów – siły dobra Ahura Mazdy (symbolizowanego przez ogień) i jego emanacjami Amesza Spentami z siłą zła Arymanem, wspomaganym przez zastępy dewów. W walce tej brali udział również ludzie, a zakończy się ona zwycięstwem Mazdy w Dniu Sądu. W ten sposób religia staroperska ewoluując w stronę oficjalnego dualizmu, a jeśli chodzi o kult to faktycznego monoteizmu, czekała na swego kodyfikatora i proroka, który pozostawi na placu boju tylko dwóch bogów, a resztę uczyni ich podrzędnymi sługami – Persja była gotowa na Zaratusztrę!

ZARATUSZTRIANIZM WŁAŚCIWY

Głównym prorokiem i prawodawcą religii perskiej był Zaratusztra (Zoroaster) . Przez część badaczy jest on uznawany za postać legendarną, pozostali datują jego życie na okres 628-551 p.n.e. Stworzył on zaratusztrianizm właściwy, tradycja przypisuje mu również autorstwo Gathów, najstarszych fragmentów Awesty. Nauki Zaratusztry przekazywane ustnie zostały spisane za panowania Sasanidów (III-VII wiek). Protektorem proroka był jeden z władców irańskich, król Wisztapsa.

Zaratusztra twierdził, że otrzymuje objawienia od Boga (Ahury Mazdy). Głównymi jego objawieniami były te, które dotyczyły początku i końca świata. Prorok twierdził, że Ahura Mazda wydzielił z siebie dobre emanacje, w tym najważniejszą – Spenta Mainju, potem stworzył świat i czas. W odpowiedzi zły Angra Mainju rozpoczął Czas Zmieszania i od tego momentu w świecie ludzi równoważą się dobro i zło. Dzieje świata zakończą się Odnowieniem (Fraszokerati) i czasem wiecznym Rozdzielenia (Wizariszin), czyli zwycięstwem Ahura Mazdy i dobrych ludzi. W ostatnim boju siłami Dobra będzie dowodził Saoszjant – Zbawiciel ludzkości. Na takiej lub podobnej wykładni teologicznej opierają się również późniejsze monoteizmy Bliskiego Wschodu.

Okres achemenidzki (VI-IV wiek p.n.e.) to okres triumfu zaratusztrianizmu właściwego. Uważa się, że wtedy powstał pierwszy, kanoniczny zapis Awesty. Kult świętego ognia i Ahury Mazdy został oficjalną religią państwową – był on uznawany za opiekuna i twórcę potęgi Persji. Z czasem jednak zaczęto również oddawać hołd bóstwom narodów podbitych i postaciom dawnego panteonu mazdajskiego; byli to na przykład babiloński Marduk oraz Anahita i Mitra. Pojawiły się wówczas pierwsze świątynie i powrócono do tworzenia bałwanów i bożków (posągów bogów). W okresie panowania ostatnich Achemenidów istniały już święte ognie różnej rangi takie jak: Atasz Bahram (ogień zwycięski) czy Atasz Aduran (ogień z ognisk). Coraz silniejsza

była herezja zurwanicka. Kastę kapłańską zaratusztrianizmu stanowili magowie, odgrywający oprócz roli religijnej również polityczną. Znamienitym przykładem dużej roli kleru w Persji był bunt maga Gaumaty i jego zwolenników; po dwóch latach walk zwycięstwo nad nimi odniósł i władzę przejął Dariusz Wielki (522-486) z bocznej linii dynastycznej. Kres klasycznego imperium perskiego nastąpił w 331 roku p.n.e. wraz z macedońskim podbojem Aleksandra Wielkiego. Późniejsza literatura religijna Persji opisuje Aleksandra jako przekłętą bezbożnika (Guzastag), który kazał zabijać magów, niszczyć świątynie ze świętym ogniem i palić święte księgi.

W połowie II wieku p.n.e. władzę przejęła rodzima dynastia Partów. Przez około 400 lat rządziła imperium obejmującym w pewnych okresach ziemie od Turcji do północnych Indii – dzięki temu zaratusztrianizm właściwy został najpotężniejszą religią świata. W 224 roku n.e. król partyjski Artaban V poległ w walce; władzę przejęła dynastia Sasanidów. Za panowania Partów religia Persji została poddana rosnącej hellenizacji. Ahurę Mazdę utożsamiono z Zeusem, pomniejszych aniołów z bogami Grecji. Pojawiły się świątynie Bagin (miejsca bogów) i Aturoszan (świątynie ognia). Ta stopniowa poganizacja zaratusztrianizmu, a zwłaszcza uznawanie bożków i bałwanów sprawiła, że Partowie zostali przez kapłanów z okresu Sasanidów uznani za wyznawców dewów i odstępców od nauk Zaratusztry.

W okresie zaratusztrianizmu właściwego pojawiła się i wyrosła w siłę największa herezja w dziejach tej religii, a mianowicie zurwanizm. Wierni zurwanizmu twierdzili, że liczy się całkowity monoteizm; głoszono istnienie absolutu – zurwan akarana (początkowo bezosobowy, potem zmieniony w najwyższego Boga – Zurwana); ten absolut zrodził (a więc był stwórcą i panem) braci Ormuzda (Ahura Mazdę) i Arymana (Angra Mainju), którzy prowadzą ze sobą kosmiczną walkę. Zurwanizm wprowadził koncepcję trzech Zbawicieli świata – pierwszy miał się objawić trzy tysiące lat po śmierci Zaratusztry, następni w odstępach

tysiącletnich – trzeci Saoszjant zakończy czas trwania świata. W IV wieku zurwanizm stał się tak potężny, że został na krótko religią państwową – jednak walkę z zoroastryzmem właściwym przegrał, dużą część doktryny zurwanizmu włączył w swoją myśl religijną Manicheusz (Mani) ; w połowie III wieku Szapur I z Sasanidów uznał manicheizm za religię państwową (jednak był to krótki okres popierania manicheizmu przez Persję).

ZOROASTRYZM WŁAŚCIWY

Zoroastryzm właściwy to religia państwowa w Persji doby Sasanidów (III-VII wiek n.e.) czyli w tak zwanych okresach średnio- i nowoperskim. Sasanidzi postanowili powrócić do religii tradycyjnej opracowanej przez Zaratusztrę z jej założeniami: walki dobrego Ahury Mazdy i złego Arymana; wolnego wyboru człowieka w tej walce – lecz należy pamiętać, że za pomocą mesjasza Saoszjanta Dobro odniesie ostateczne zwycięstwo, nastąpi wówczas zmartwychwstanie zmarłych i Sąd Ostateczny. Po śmierci człowiek dzieli się na elementy posiadające odpowiedniki (na przykład wzrok roztapia się w świetle czy oddech w wietrze), a dusza łączy się z dajną, nieśmiertelnym sumieniem. Kiedy po edykcie mediolańskim cesarza Konstantyna Wielkiego (313 r.) chrześcijaństwo stało się religią państwową, 1 Sasanidzi postanowili unifikować religijnie Persję. Szapur II (309-379) ogłosił zoroastryzm właściwy religią państwową imperium; rywalizacja z Rzymem o Armenię spowodowała, że Sasanidzi prześladowali chrześcijan tam żyjących.

Sasanidzi utworzyli scentralizowany Kościół zoroastryjski. Pod rządami dastura Tansara ustalono jedynie obowiązujący skład Awesty. Zerwano z pogaństwem i bałwanami – jedynymi symbolami boskimi pozostały święte ognie. Innym ważnym dasturem był Kirder, przeprowadził reformę świąt i kalendarza, był odpowiedzialny za wzrost liczby świątyń ognia i kapłanów, rozbudowano struktury Kościoła. Kirder (żył w III wieku), był odpowiedzialny za skazanie na śmierć proroka Manicheusza (Maniego), założyciela manicheizmu. Kirder działał za

panowania wielu cesarzy perskich i był fanatycznym zwolennikiem czystości zoroastryzmu, o jego potęgę może świadczyć fakt, że w szczytowym okresie swego znaczenia jako jedyny spoza rodziny panującej dostąpił zaszczytu wykuwania swoich inskrypcji oraz wizerunku.

O nadchodzącym kryzysie zoroastryzmu świadczył jednak wschód działalności Mazdaka. Mazdak (Mazdak-e Bamdad), zmarł w 528 roku, był prorokiem ruchu religijno-społecznego zwanego mazdakizmem (V-VI wiek). Mazdakizm postulował tak radykalne reformy, że po jego zniszczeniu został Mazdak określony mianem arcy-heretyka. Doktryna Mazdaka czerpała wiele z manicheizmu. Ruch nawoływał do skrajnej ascezy i był wegetariański. Przez łagodność i miłość bliźniego wierni powinni przyczyniać się do zwycięstwa Światła nad Ciemnością. Z powodu postulatu wspólnego majątku wszystkich Persów i nadania kobietom równych praw Mazdak miał licznych zwolenników wśród kobiet i biedoty; postulowano również obniżenie podatków dla panów feudalnych. Mazdak zyskał poparcie króla Kawada, dzięki czemu doprowadzono do zmian własnościowych w Persji oraz do nadania praw kobietom – jednak bunt arystokracji sprawił, że Kawad utracił tron. Po układzie z arystokracją, Kawad odzyskał tron i wycofał poparcie dla mazdakizmu. W 528 roku w zbrodniczy sposób zamordowano Mazdaka i jego głównych uczniów, był to koniec mazdakizmu.

W latach 639 – 651 nastąpiły wojny arabsko-perskie; irański Ahura Mazda zmierzył się z arabskim Allahem. Zwyciężyli Arabowie włączając Persję do Kalifatu Umajjadów (661-750). Nastąpiła planowa islamizacja Iranu (w X wieku islam stał się dominującą religią Iranu); zoroastrijczyków prześladowano dogłębnie – odmówiono im prawa do edukacji, zajmowania stanowisk państwowych, równości wobec prawa, a w dalszym okresie wygnano z miast na głęboką prowincję. Wobec systemowych prześladowań, większość z pozostałych wyznawców zaratusztrianizmu uciekła, początkowo na wyspę Ormuz, a potem do Indii. W Indiach nazywani Parsami skoncentrowali się w

Bombaju i okolicach; w Iranie pozostała tylko niewielka społeczność zoroastrijska.

W ten oto sposób – wraz z islamizacją Iranu – skończył się etap trwania zaratusztrianizmu jako jednej z głównych religii światowych. Zwycięstwo Allaha nad Ahurą Mazdą okazało się ogromne i trwałe.

PARSYZM I WSPÓŁCZESNOŚĆ

Złota epoka zaratusztrianizmu skończyła się wraz ze zwycięstwem Arabów i wcieleniem Persji do Kalifatu. Jednak następowały próby odnowienia zaratusztrianizmu i zrzucenia arabskiego panowania. Bihafryd (zm. 749 r.) ogłosił się następcą Zaratusztry i odnowicielem Persji. Głosił zreformowany zaratusztrianizm z elementami judaizmu i islamu (zakaz spożywania „nieczystego” mięsa, picia wina i obcinania włosów czy nakaz, żeby wierni dawali jałmużnę potrzebującym). Bihafryd osiągnął duże wpływy, lecz nie był w stanie zmienić historii – Persja stawała się coraz bardziej islamska. Zbrojną walkę z arabską okupacją podjął Babak (Papak); zm. 837 r. Był Persem w pełnym tego słowa znaczeniu i nienawidził Arabów, przewodził powstaniu churramitów czyli „czerwonych”, którzy byli wyznawcami Mazdaka, a Babaka uznali za wcielenie Ahura Mazdy na Ziemi. Babak głosił, że po zwycięstwie nad Arabami zapanuje w Persji ustrój sprawiedliwy i bezklasowy. Powstanie Babaka trwało w latach 816 – 837; po ważnych zwycięstwach prorok poniósł ostatecznie klęskę i po torturach został zabity (837).

Parsowie (nazwa nadana wyznawcom zaratusztrianizmu w Indiach) przybyli do Indii w wiekach VII- XII, w wyniku systemowych prześladowań przez islam w Persji, przynosząc ze sobą święty ogień (atasz bahram). Również w Indiach byli zagrożeni, kiedy umocniły się tam wpływy islamu (XIII wiek), a w wieku XVI portugalscy kolonizatorzy pragnęli zmusić ich do przyjęcia chrześcijaństwa. W XVIII i XIX wieku Parsowie zdobyli majątki i osiągnęli wpływy społeczne, za panowania Brytyjczyków. Obecnie

duża społeczność Parsów zamieszkuje w Indiach, głównie w Bombaju – około 100 tysięcy i w Iranie – około 30 tysięcy (dane liczbowe – Religia. Encyklopedia PWN 2003). Do około 2002 roku większość publikowanych statystyk wskazywała liczbę zaraostrian na 100 – 125 tysięcy. Obecne dane wskazują na liczbę 2 – 3,5 miliona (dane liczbowe – Adherents.com 2005), 2 jednak nawet jeśli nie są przesadzone, to (przyjmując liczbę bieżącej światowej populacji na 6,5 miliarda) Parsowie stanowią mniej niż 0,1 procenta ludzkości.

Współcześni Parsowie są zdecydowanymi monoteistami (Ahura Mazda). Oddają hołd aniołom (Amesza Spenta) i innym duchom (ized, jazat). Wierzą w Sąd Ostateczny i w to, że martwi wtedy powstaną w ciałach. Oddają cześć ogniu oraz wodzie i ziemi, żeby nie kalać żywiołów, ciała zmarłych pozostawiają ptakom na pożarcie. Większość Parsów jest przeciw dozwalaniu konwersji – są więc społecznością zamkniętą; w demokratycznych Indiach cieszą się wolnością religijną.

ŚWIĘTE KSIĘGI ZARATUSZTRIANIZMU

Najświętszą księgą zaratusztrianizmu jest Kwesta, ważne są również Dinkart i Bundachisz.

Główną formą literacką Awesty jest gatha (sanskryckie – strofa), w antycznej literaturze regionu (Indie, Iran) to nazwa gatunku literackiego, krótkiej strofy epickiej lub lirycznej.

Awesta (Podstawa) została spisana w języku staroperskim wschodnioirańskim i tylko ona jest napisana w tym języku, stąd nazwa język awestyjski.

Najstarszy zachowany rękopis Awesty pochodzi z 1278 roku. Obecny zapis Awesty składa się z pięciu części: Jasna (kult, liturgia) zawierająca Gathy inwokacje liturgiczne; Jaszty (hymny, pieśni pochwalne), których główną częścią jest opis mazdaizmu, religii irańskiej przed Zaratusztrą; Wisprat (wszyscy sędziowie) to modlitwy i inwokacje; Widewat lub

Wendidad (prawo przeciw demonom) – to przepisy prawa religijnego i opis stworzenia świata; oraz Chorda Awesta (Mała Awesta) – to krótki wyciąg z powyższych ksiąg (opracowany około 340 r. w języku średnioperskim) dla celów kultowych.

Najstarszą częścią Awesty są Gathy (pieśni modlitewne), których autorstwo przypisuje się samemu Zaratusztrze, według tradycji powstały w VI wieku p.n.e. Na podstawie aktualnej wiedzy językoznawczej datę powstania Gathów przesunięto na XIV – XII wiek p.n.e. Zostały one spisane za dynastii Sasanidów (III-VII wiek); 248 strof Gathów znajduje się w 17. rozdziale Jasny. Uważa się, że Gathy zawierają podstawowe myśli i nauki irańskiego proroka, są napisane w formie metrycznej, nie są odbiciem tamtej rzeczywistości – wyrażają głównie stany emocjonalne takie jak radość czy gniew.

Pierwotnie Awesta miała liczyć 350 tysięcy wyrazów; zachowane fragmenty liczą 83 tysiące. Pierwszy kanoniczny zapis Awesty powstał zapewne za panowania Achemenidów (VI-IV wiek p.n.e.), został zniszczony na rozkaz Aleksandra Macedońskiego. Za panowania Sasanidów zapisano tak zwaną Wielką Awestę, składała się z 21 ksiąg, które odpowiadały liczbie słów głównej modlitwy zaratusztrianizmu (Ahunwar), księgi podzielono na 3 grupy po 7 w każdej z nich – gatan, zawierająca Gathy i związane z nimi teksty – tak zwana Młodsza Awesta, najświętsza dla wiernych; datik – prawo religijne i hatak-mansarik (teksty liturgiczne). Dodatkowo Wielką Awestę komentowano w języku średnioperskim – zand.

Oprócz najświętszej Awesty ważne są również Dinkart (Denkart) i Bundachisz. Dinkart jest księgą zawierającą doktrynę, opis obyczajów i historię zaratusztrianizmu; napisana w języku pahlawijskim; jej kodyfikatorem był teolog Aturfarnbag, było to za panowania kalifa Al-Mamuna (813-833); Dinkart liczył 9 ksiąg (dwie pierwsze zaginęły), księgi 3. i 4. opisują dzieje Awesty; najstarszy rękopis Dinkartu pochodzi z IX wieku. Natomiast Bundachisz (pierwsze stworzenie) powstał w wiekach IX i X w języku pahlawijskim; zachowany we fragmentach – jego

ważność polega na tym, że jest w nim zaginiona część Awesty, z wykładnią kosmogonii i eschatologii zaratusztrianizmu.

Najważniejsze przekłady Awesty na języki europejskie to: pierwszy przekład (na francuski) – A. Duperron (Paryż 1771), J. Darmesteter (1892-93), A. Lange (początek XX wieku). Najważniejsze przekłady Awesty na język polski to – 1857 – I. Pietraszewski, 1902 – J.A. Świącicki (fragmenty, książka Literatura Perska), 1921 – w Dywanie Wschodnim (fragmenty), oraz 1978 – B. Majewska, Hymn do Mitry – Jaszt 10. (w Literaturze na świecie).

PRZEDSTAWICIELE DOBRA

Bogiem dobra zaratusztrianizmu jest Ahura Mazda (Ormuzd – Pan Mądry) . Początkowo posiadał w sobie zarówno dobre jak i złe cechy – z czasem zło odłączyło się od niego i stało się jego osobowym wrogiem – Arymanem. Przez większość historii zaratusztrianizmu walczyły ze sobą koncepcje monoteistyczna i dualistyczna. W końcu zwycięstwo odniosła koncepcja monoteistyczna w myśl której z Arymanem walczył nie Mazda, a stworzony przez niego Spenta Mainju, również Aryman (Angra Mainju) był w tej koncepcji tworem Mazdy, a więc Mazda stał ponad nimi i był ich stwórcą.

Głównymi pomocnikami Ahury Mazdy (czy też w koncepcji monoteistycznej Spenta Mainju) byli archaniołowie – Amesza Spenty (Święci Nieśmiertelni) w liczbie 6, którym odpowiadało 6 arcy-dewów wspomagających Arymana. Amesza Spenty to równocześnie emanacje Ahury Mazdy jak i personifikacje pojęć abstrakcyjnych. Trzy Amesza Spenty były męskie, zaś trzy Amesza Spenty były żeńskie: męskie to – Asza Wahiszta (Ład Należyty) – opiekun prawa i świętego ognia, Chszatra Wairja (Zwycięskie Panowanie) – opiekun armii i jej uzbrojenia, oraz Wohu Mana (Dobra Myśl) – opiekun mądrości i zwierząt; zaś żeńskie to: Ameretat (Nieśmiertelność) – opiekunka roślin i wód, Haurawatat (Zdrowie) – opiekunka zdrowia i czystości rytualnej, oraz Spenta Aramaiti (Święta Pobożność) –

opiekowała się ziemią.

Ważną rolę odgrywały również Aszi Wanuhi i Atar oraz Simorg. Aszi Wanuhi była patronką uczciwie zdobytego bogactwa i dobrych uczynków, opiekunką 25. dnia miesiąca, według Awesty to córka Ahura Mazdy i Aramati oraz siostra Amesza Spentów. Atar (Ogień) początkowo był jednym z bogów mazdaizmu i personifikacją ognia; w Aweście „awansował” na syna Ahury Mazdy, przedstawiał swemu ojcu zasługi i grzechy każdego człowieka, został uznany za opiekuna Zaratusztry w walce z innowiercami. Simorg (Saena Morga) to w Aweście samica ptaka, której gniazdo znajduje się na Drzewie Wszystkich Nasion – Simorg rozsypuje te nasiona po całej Ziemi i sprawia, że mamy rośliny.

Zaratusztrianizm w siłach Dobra posiada też mesjasza – Saoszjanta (Ten Który Pomoże). Saoszjant to wysłannik Ahury Mazdy, jest Zbawicielem, który poprowadzi siły dobra do końcowego zwycięstwa nad siłami zła Angra Mainju. W miarę rozwoju zaratusztrianizmu Saoszjanta utożsamiono z mającym powrócić Zaratusztrą. Za panowania Achemenidów rozwinęła się idea trzech mesjaszy, mieli oni zaczynać każde nowe tysiąclecie odnawiając świat – każdy mesjasz miał się narodzić z dziewicy 3; ostatni z nich, Astwatereta (Prawość) miał ostatecznie zbawić ludzkość.

Duchami i aniołami religii irańskiej były frawaszi, opiekowały się one ludźmi, a jednocześnie były nieśmiertelną i niematerialną częścią człowieka. Awesta twierdzi, że frawaszi powracają podczas Hamaipatmaedaja (święta wszystkich dusz) do domów ludzkich w poszukiwaniu ofiar z odzieży i pożywienia; frawaszi pomagały rodom, którymi się opiekowały – zapewniały opady deszczu, narodziny dzieci, wspierały w wojnach itd. frawaszi posiadają własne święta, od ich nazwy pochodzą nazwy dnia i miesiąca. Frawaszi mają być skrzydlatymi, żeńskimi istotami.

Kult Ahury Mazdy został historycznie potwierdzony już w VIII

wieku p.n.e., ludy zamieszkujące region Iranu czciły boga o nazwie Baga Mazda. Baga znaczy Ten Który Obdziela i jest to boski tytuł Ahury Mazdy. Kult Ahury Mazdy utrwalił się za pierwszych Achemenidów i chociaż w dalszych okresach władcy Persji pozwalali czcić lokalnie innych bogów, to jednak pogaństwo (politeizm) było surowo zakazane. W sztuce przedstawiano Mazdę rzadko; głównie jako władcę siedzącego na tronie z tarczy słonecznej. W tym okresie również utrwalił się nierozdzielnie z zaratusztrianizmem kult ognia – w epoce Sasanidów, Atar jako przejaw Mazdy posiadał liczne świątynie. Głównym świętem Parsów jest Nouruz (Nowy Dzień), to święto hołduje 7. aktowi stworzenia czyli ogniovi i symbolizuje oczekiwanie na Dzień Sądu, kiedy Dobro pokona Zło. Zaratusztra ustanowił to święto na równonoc wiosenną, obecnie obchodzone w miesiącu sierpniu.

PRZEDSTAWICIELE ZŁA

Bogiem zła zaratusztrianizmu jest Aryman (Angra Mainju – Zły Duch). Jest on przywódcą dewów (demonów) i głównym oponentem Ahury Mazdy w kosmicznej walce. Aryman posiada trzy kategorie złych mocy – siły przyrody wrogie ludziom, złe czyny ludzi oraz dewy i ludzkie postacie w formie demonów.

Dewy (Jaśniejące) to złe duchy, służą Arymanowi; Zaratusztra nazwał tak dawnych bogów panteonu mazdajskiego, które odrzucił. Siły Zła zostaną unicestwione podczas Dnia Ostatniego (frasz-kereti). Istnieje sześć arcy-dewów, które Aryman stworzył w odpowiedzi na stworzenie Amesha Spentów, są to: Aeshma, demon gniewu i wojny, główny wróg anioła Sraoszy, który atakuje dusze zmarłych idących po moście Czinwat (porównaj Stary Testament – Asmodeusz, Księga Tobiasza); Akem Mano (Złota Myśl), towarzysz Aži Dahaki, zostanie pokonany przez Wohu Mano; Šaura, dew tyranii; Tauromaiti – dew bezbożności i ateizmu; Tauru – dew epidemii i chorób; oraz Zairi – dew głodu. Ważnym przedstawicielem zła jest Aži Dahaka (Zahak), przyjmuje on różne formy – Wąż Niebiański o trzech głowach, smok, król – tyran z którego ramion wyrastają węże

karmiące się mózgami poddanych czy w postaci dewa burzy – smoka; występują również inne wcielenia.

Pierwotnie Aryman walczy z Ahurą Mazdą o panowanie nad kosmosem; w zurwanizmie jest bratem bliźniakiem Ahury Mazdy, obaj podlegają ojcu – Zurwanowi i walczą ze sobą; w zaratusztrianizmie monoteistycznym niepodzielnie panuje Ahura Mazda, zaś Aryman walczy z podległym Mazdzie Spenta Mainju – tak właśnie uczy Awesta. W sztuce perskiej najczęściej przedstawiany jako potwór kudłaty z ludzką postacią, w otoczeniu węży, skorpionów i jaszczurek (atrybuty Arymana).

Do postaci Arymana nawiązuje wiele nowych ruchów religijnych, pozytywnie lub negatywnie, na przykład antropozofowie.

PIERWSI LUDZIE

Najważniejsze mity związane z pierwszym człowiekiem zaratusztrianizmu znajdują się w Wendidad (fragment Awesty) i dotyczą Dżamszida, oraz w Bundachisz (Pierwsze Stworzenie) i dotyczą pary Maszja i Maszjana.

Dżamszid (Jima Chszaeta, Dżem) jest tworem podkreślającym dobroć i wspaniałość Ahury Mazdy; jest pierwszym człowiekiem i władcą na Ziemi i daje początek ludzkości; Wendidad twierdzi, że panowanie Dżamszida to złota epoka – ujarzmił on wrogie dewy, powiększył królestwo dla swoich poddanych i zwierząt, jego panowanie kończy potop, który eliminuje złych ludzi, zaś Dżamszid daje schronienie sprawiedliwym.

Bundachisz uczy, że rodzaj ludzki zapoczątkowuje para Maszja i Maszjana. Ten mit podkreśla zło istniejące w ludziach, gdyż Ahura Mazda nakazał im by czynili dobrze oraz strzegli się dewów, mieli również gospodarować rozsądnie zasobami i nie zabijać zwierząt. Mimo bożych nakazów Maszja i Maszjana po 30. dniach ulegli kuszeniu dewów i samego Angra Mainju – wypijając zakazane kozie mleko podążyli drogą ciemności, po kolejnym miesiącu zabili oni byka, część składając w ofierze ogniovi, lecz resztę ofiarowując dewom, podobnie jak i inne zakazane

ofiary. Dewowie następnie stworzyli pożądanie i Maszja i Maszjana poznali seks; pierwsze potomstwo rodzice pożarli, dopiero drugie sprawiło, że ludzkość przetrwała.

PO ŚMIERCI

Po śmierci ludzkie zwłoki zostają przeniesione do dakhmy (perskie dahme) czyli wieży milczenia. Dakhmy to niewysokie, okrągłe budowle, których centralnym miejscem jest ruszt na ciała; zwłoki wystawia się na żer drapieżnym ptakom – Wendidad mówi, że należy stosować ten obrządek pogrzebowy, żeby nie kłaść świętych żywiołów – ognia oraz wody i ziemi; gdyby na przykład grzebano zwłoki, tak jak czynią to chrześcijanie skalałoby to rytualną czystość.

Natomiast człowiek trafia w zaświatach na most Czinwat, most nad wodną lub częściej ogniową otchłanią, który oddziela światy żywych i umarłych, każda dusza musi przez niego przejść. Według najpopularniejszych wierzeń samo miejsce mostu Czinwat jest sądem; dla grzesznika most zamienia się w ostry jak brzytwa i zbrodniarz spada do ognia, zaś sprawiedliwy człowiek przechodzi swobodnie. Istnieją inne, alternatywne opisy tego co z wyznawcą – i tym dobrym, i tym złym – dzieje się na moście Czinwat.

KAPŁANI ZARATUSZTRIANIZMU

Kapłani religii perskiej to magowie (magu – ten który ma moc). Naukę kapłaństwa rozpoczynają w wieku siedmiu lat i trwa ona aż do dorosłości (15 lat); głównymi naukami są sprawowanie obrzędów i zapamiętanie Awesty. Magowie są teokratyczną kastą zamkniętą, ich synowie stają się atharwanami (strażnikami ognia) w czasie ceremonii nabar uzyskując prawo do odprawiania funkcji kapłańskich poza świątynią takich jak śluby czy pogrzeby, zaś w ceremonii maratib uzyskują prawo do prowadzenia modlitw w świątyniach. Magowie muszą być obecni podczas każdego zaratusztriańskiego obrzędu religijnego. To oni dbają o święty ogień i sprawują rytuały pozostając

religijnie nieskalani. Najwyższym kapłanem zoroastryjskim (od momentu centralnego Kościoła) był dastur, pod nim znajdowali się mobadowie i herbadowie – był najwyższym autorytetem moralnym wiernych; w okresie parsyzmu dasturami nazywa się lokalnych „bossów” zarządzających świątyniami, obecnie brak więc w parsyzmie „uniwersalnego papieża”.

W świadomości Europejczyków interesujących się religiami wizerunek magów to osoby w białych strojach (kolor kapłański), tunika ściągnięta pasem, spodnie i czapka z materiałem zakrywającym usta (by nie skazić ognia).

ETYKA I OBRZĘDY ZARATUSZTRIANIZMU

Etyka zaratusztrianizmu zawiera się w formule – „dobre myśli, dobre słowa, dobre uczynki”, podkreśla ważność prawości i dobra. Zaratusztrianizm odrzuca ascezę i celibat. Symbolem wyznawców religii irańskiej jest sznur kości wiązany wokół bioder, zarówno przez mężczyzn jak i kobiety. W czasie modlitwy kości jest rozwiązywany, węzły na sznurze symbolizują myśl, mowę i uczynek, które mają być sprawiedliwe; biała koszula u wiernych symbolizuje czystość.

Obrzędy zaratusztrianizmu to kult ognia, świętość wody i ziemi (stąd używanie dakhm do pogrzebów), modlitwa pięć razy dziennie składająca się z wychwalania Ahury Mazdy i z przeklinania Arymana; należy pięć razy dziennie dokładać drewna do świętego ognia. Podstawą obrzędowości religii Zaratusztry jest czystość żywiołów i ewentualne obrzędy oczyszczające, jeśli się tą czystości skałało.

ZOBACZ RÓWNIEŻ:

Avesta – Zoroastrian Archives

<http://www.avesta.org/avesta.html>

FreeMen Ateista – Zoroastryzm

<http://freemen.d2.cz/texty/zoroastryzm.htm>

Racjonalista.pl – Zoroastryzm

<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1520>

wikiworld – Zaratusztrianizm (Zoroastryzm)

<http://pl.wikiworld.biz/zaratusztrianizm>

Zarathushtrian Assembly

[Home](#)

Autor: Krzysztof Ateista

Źródło: [Ateista](#)

ŹRÓDŁA

Większość informacji w artykule pochodzi z książki:

Religia. Encyklopedia PWN – Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003

Na podstawie haseł:

- Aesma Dewa Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Ahura Mazda Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Akem Mano Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Amesza Spenta Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Aryman Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Aszi Wanuhi Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Atar Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- atharwan Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Awesta, Zofia Józefowicz-Niedźwiecka, Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Aži Dahaka Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Babak Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Baga Religia. Encyklopedia PWN. T. 1
- Bihafryd Religia. Encyklopedia PWN. T. 2
- Bundachisz Religia. Encyklopedia PWN. T. 2
- Czinwat, Henryk Hoffmann, Religia. Encyklopedia PWN. T. 3
- dakhma, Monika Banek, Religia. Encyklopedia PWN. T. 3
- dastur Religia. Encyklopedia PWN. T. 3
- dew Religia. Encyklopedia PWN. T. 3

- Dinkart Religia. Encyklopedia PWN. T. 3
- Dżamszid Religia. Encyklopedia PWN. T. 3
- frawaszi Religia. Encyklopedia PWN. T. 4
- gatha Religia. Encyklopedia PWN. T. 4
- gathy Religia. Encyklopedia PWN. T. 4
- Kirder Religia. Encyklopedia PWN. T. 5
- mag Religia. Encyklopedia PWN. T. 6
- Maszja i Maszjana Religia. Encyklopedia PWN. T. 6
- mazdaizm Religia. Encyklopedia PWN. T. 6
- Mazdak Religia. Encyklopedia PWN. T. 6
- mazdakizm Religia. Encyklopedia PWN. T. 6
- Nouruz Religia. Encyklopedia PWN. T. 7
- parsowie Religia. Encyklopedia PWN. T. 7
- Persja Religia. Encyklopedia PWN. T. 8
- Saoszjant Religia. Encyklopedia PWN. Artykuł został zamieszczony wyłącznie w wersji elektronicznej.
- Simorg Religia. Encyklopedia PWN. Artykuł został zamieszczony wyłącznie w wersji elektronicznej.
- Zaratusztra Religia. Encyklopedia PWN. T. 9
- zaratusztrianizm, Krzysztof Jakubiak, Religia. Encyklopedia PWN. T. 9
- zoroastryzm Religia. Encyklopedia PWN. T. 9
- zurwanizm Religia. Encyklopedia PWN. T. 9

BIBLIOGRAFIA

1. M. Boyce The Manichean Literature, Handbuch der Orientalistik, Abt. 1 Der Nahe und Mittlere Osten, Bd. 4 Iranistik, Abschn. 2 Literatur, Bd. 1, Leiden 1968.
2. M. Boyce Zaratusztrianie. Wiara i życie, Łódź 1988.
3. J. Duchesne-Guillemin Ormazd et Ahriman. L'aventure dualiste dans l'antiquite, Paris 1953.
4. The Arts of Persia, ed. R.W. Ferrier, New Haven-London 1989.
5. I. Gershevitch Old Iranian Literature, w: Handbuch der Orientalistik, Abt. 1 Der Nahe und Mittlere Osten, Bd. 4 Iranistik, Abschn. 2 Literatur, Bd. 1, Leiden 1968.

6. I. Gershevitch The Avestan Hymn to Mitra, Cambridge 1959.
7. B. Kaim Sztuka starożytnego Iranu, Warszawa 1996.
8. L.A. Lelekow Czinwat, w: Mify narodow mira, izd. S.A. Tokariew, t. 2, Moskwa 1982.
9. F. Machalski Religie Persji, w: Zarys dziejów religii, red. J. Keller, Warszawa 1965.
10. M. Mole Dacna, le pont Cinvat el l'initiation, dans le mazdeizme, „Revue de l'Histoire des Religions” 1960 nr 2.
11. A.T. Olmstead Dzieje imperium perskiego, Warszawa 1974.
12. Hashem Razi The Teachings of Zarathushtra. The Prophet of Iran (tłum. z perskiego), Teheran 1981.
13. B. Składanek Historia Persji, t. 1 Od czasów najdawniejszych do najazdu Arabów, Warszawa 1999.
14. M. Składankowa Bohaterowie, bogowie i demony dawnego Iranu, Warszawa 1985.
15. M. Stolarczyk Iran – państwo i religia, Warszawa 1997.

PRZYPISY

1. Wbrew obiegowym opiniom chrześcijan o tym, że to dzięki opatrności Pana czy niezwykłej etyczności chrześcijaństwo stało się w Rzymie religią państwową – w istocie była to decyzja polityczna mająca wzmocnić Rzym.
2. http://www.adherents.com/Religions_By_Adherents.html (...)
3. Co jest oczywiste w tamtych czasach.